

HLASOVANIE NIE JE SÚŤAŽ, ALE ZODPOVEDNÝ VÝBER

PARTICIPATÍVNY ROZPOČET V TRNAVE

Čo robí Trnavu Trnavou?

Trnava je 9. najväčšie mesto na Slovensku, má bohatú históriu, významnú cestnú polohu a ponúka pestré možnosti kultúrneho vyžitia. Keďže sa koncentruje na relatívne malej rozlohe, kde je bohatá štruktúra možností aj rozmanitých ľudí, viacerí obyvatelia ju vnímajú ako jednak pestrú, ale zároveň veľmi komunitnú, až malomeštiacku, akoby sa všetci so všetkými poznajú. *“Vďaka kontaktom sa dajú niektoré veci ľahšie tvoriť.”* povedala Zuzana Jamborová, ktorá bola zamestnaná ako prvá koordinátorka procesu PR v Trnave.

“To čo vytvára ducha Trnavy môžu byť aj hradby, ktoré nás spájajú, ale v žiadnom prípade neizolujú od zvyšku sveta,” hovorí primátor Peter Bročka, ktorý chce, aby Trnava bola vzorom pre ostatné samosprávy, aby išla stále dopredu a stala sa mestom budúcnosti.

Zavedenie participatívneho rozpočtu.

Pred zvolením za primátora bol Peter Bročka jeden z najaktívnejších dobrovoľníkov a aktivistov v Trnave. Potenciál participatívneho rozpočtu začal vnímať pred voľbami vďaka skúsenostiam s PR, ktoré počul v Banskej Bystrici. Vnímал PR, ako *“neuveriteľne príjemný a nenásilný nástroj na to, aby ľudia pochopili, že sú súčasťou mesta a súčasťou skupiny, ktorá môže robiť veci v meste a pre mesto. Môžu vďaka nemu niečo zmeniť, pretaviť svoje sny do života a zároveň ako zodpovedné osoby môžu pomôcť svojmu mestu a okoliu.”*

Ešte ako občan so skupinou aktivistov oslovil v roku 2013 vtedajšieho primátora Vladimíra Butka, ten však nevidel zmysel v podpore participatívneho mechanizmu, keďže tvrdil, že *“projekty mesta idú predsa od občanov a čo robí samospráva, chce občan”*.

Zavedenie participatívneho rozpočtu mal Peter Bročka spolu s kandidátmi nezávislého klubu “Za lepšiu Trnavu” medzi bodmi predvolebného programu. Zvolený bol v roku 2014 a v roku 2016, kedy bolo so zavádzaním PR na Slovensku veľmi málo skúseností, sa Trnava pridala k úplne prvým samosprávam, ktoré implementovali túto agendu v našej krajine.

Personálne pokrytie:

Kto sa staral o agendu PR? Ako už bolo spomenuté, Peter Bročka vytvoril na úrade priestor pre PR v roku 2016. Ako novozvolený primátor si vo vzťahu k PR osvojil pozíciu, v ktorej nechcel nijak vstupovať do charakteru a obsahu participatívneho procesu. Primátor ho síce aktívne podporuje, ale samotný proces má byť nástrojom, slúžiacim širokej verejnosti, zostáva tak plne autonómny. Pri zavádzaní PR bolo potrebné vytvoriť a zamestnať na radnici tím ľudí, ktorí by sa vedeli rozvojom tejto témy kvalifikovane zaoberať. Pre pilotný ročník PR primátor zazmluvnil externého konzultanta a experta z OZ Utopia – Petra Nedoroščika, ktorý pripravoval základný pilotný rámec tejto agendy. V rámci úradu zaradil primátor participatívny rozpočet do agendy úseku Komunikácie a marketingu. Za hlavnú koordinátorku bola poverená vtedajšia nová referentka pre dobrovoľníctvo Zuzana Jamborová, ktorá ju dostala ako hlavnú časť svojich pracovných úloh. Personálne sa v menšej miere, popri vykonávaní iných pracovných agend, podieľali na participatívnom rozpočte aj referentka pre mediálnu propagáciu a komunikáciu a interný grafik. Príležitostne dopomáhala v procese na režijné záležitosti ešte jedna zamestnankyňa, zamestnaná na dohodu o pracovnej činnosti a pri rôznych príležitostiach viacerí

dobrovoľníci (za účelom facilitácie verejných stretnutí alebo počítania hlasov z hlasovacích lístkov). V nasledujúcich ročníkoch PR došlo na pozíciu koordinátora PR ale aj marketingu a grafiky k personálnej fluktuácii, a to z rôznych dôvodov (ako napríklad prepracovanosť, odobratie funkcie, PN, zmena zamestnania). Momentálne sa koordinácii PR v rámci úradu venuje v poradí už 4. zamestnankyňa. Externému konzultantovi skončila zmluva a následne sa počet ľudí venujúci sa PR nerozširoval. Momentálne má agendu ohľadom participatívneho rozpočtu na starosti jedna koordinátorka s príležitostnou výpomocou od kolegyne na úseku komunikácie a marketingu. PR ako agendu sa podarilo stabilizovať a v rámci kompetencií samosprávy sa môže postupne rozvíjať a prehĺbovať. Tento rozvoj by však vyžadoval aj ďalšie investície a navyšovanie úväzkov, resp. ich reštrukturalizáciu, keďže momentálne koordinátorka rieši aj ďalšie úlohy, ktoré sa nedotýkajú priamo participácie verejnosti.

Povaha procesu a popis cyklu PR

V nastavení postupov a charakteru PR sa čerpalo z viacerých zdrojov, ktoré slúžili ako inšpirácia.

V pilotnom ročníku sa začalo participatívnym procesom pre tzv. **Občianske projekty**. Úrad, spolu s víziou “*aby z malých vecí vznikali veľké*”, otvoril obyvateľom dvere k navrhovaniu nízkonákladových občianskych projektov, ktoré môžu spoločne vytvárať a rozhodovať o nich, pričom ich finančný strop nepresahuje sumu 5 000 €. Proces bol **komunitne orientovaný** (viac o ňom v kapitole Tvorba a predkladanie projektov). **Rozhodovanie** sa skladalo z **kvalitatívnej** (s dôrazom na deliberáciu a hĺbkové, informované posudzovanie projektov priamo predkladateľmi projektov) a **kvantitatívnej** časti (hlasovanie verejnosti fyzické a online). Tento systém vychádzal z know-how OZ Utopia, skúseností PR z Mestskej časti Bratislava - Nové Mesto (2013-2016) a pilotného PR pre Magistrát hlavného mesta Bratislavy (2012-2013). (*viac o rozhodovaní v kapitole Hodnotenie projektov a rozhodovanie*)

Pri vytváraní **komunikačnej** a na verejnosť orientovanej stratégie poslúžili Zuzane Jamborovej, prvej koordinátorky PR, ako inšpirácia 2 zdroje z Českej republiky - Unie zdravých miest a samospráva Litoměřice.

S väčšou či menšou intenzitou zapájania ľudí v jednotlivých ročníkoch, PR v Trnave je vo svojich základoch nastavený tak, aby obyvateľom sprostredkoval novú skúsenosť a novú prax, zameranú na rozvíjanie vzájomného, rešpektujúceho a na partnersve založeného dialógu medzi nimi a ich samosprávou.

Proces Participatívneho rozpočtu pre občianske projekty prebieha v Trnave od roku 2014 (Projekty sú nízkonákladové inovácie, ktoré sú realizované občanmi; do 5 000 €, v celkovom balíku max. 50 000 €). Od roku 2018 sa rozšíril aj o vysokorozpočtové Zadania (kapitálové investície do 50 000€, ktoré realizuje úrad, v celkovom balíku 150 000 €).

Súčasťou praxe samosprávy, ktorá sa realizuje s dôrazom na zapojenie verejnosti, sa (najmä v rokoch 2016-2017) stali aj participatívne plánovania verejných priestorov, ktoré zastrešuje útvar Územného plánovania a životného prostredia. Ide o zapojenie verejnosti do prípravy a rozhodovania o budúcej podobe územia, ktoré sa má revitalizovať.

Cyklus PR.

Proces PR pre projekty a zadania pozostáva zo 4 etáp.:

- 1. Príprava a informovanie o prvom verejnom stretnutí;**
- 2. Verejné stretnutia participatívnych komunit** za účasti odborníkov z úradu a spracovanie nápadov na projekty, pričom každá komunita sa v tejto fáze stretne 3x;
- 3. Verejné hlasovanie** (kvantitatívne) **a deliberácia** (kvalitatívne rozhodovanie);
- 4. Realizácia** víťazných projektov a zadaní.

V období od pilotného ročníka 2016 sa zrealizoval celý cyklus od fázy 1-4 v období pár mesiacov. Postupne sa cyklus časovo rozširoval a od roku 2018 sa z dôvodu efektívnejšej súčinnosti úradov a dostatočného pokrytia všetkých krokov prešlo na 2ročný cyklus. V rámci tohto cyklu fázy 1-3 prebehnú v jednom kalendárnom roku a fáza 4 v nasledujúcom, kedy zároveň začne nový cyklus fáz 1-3.

Od pilotného ročníka začali v roku 2016 koordinátori PR pripravovať pravidlá, ktoré mali ukotviť PR ako systém, záväzný pre samosprávu. Pravidlá PR pre Trnavu schválilo MZ Trnava ako VZN uznesením dňa 13. 2. 2018. Počas prvého volebného obdobia primátora bol materiál predložený na schválenie zastupiteľstvu trikrát, dvakrát ho neschválilo. Záujem poslancov zúčastňovať sa na príprave pravidiel počas verejných stretnutí bol zároveň minimálny. Pravidlá schválilo až zastupiteľstvo, ktoré vzišlo z komunálnych volieb v novembri 2018. Pravidlá sú v súčasnosti zverejnené na stránkach pr.trnava.sk. V prípade potreby môžu byť pravidlá prehodnotené, čo by si však vyžadovalo zmenu schváleného VZN.

Komunikácia PR – dnu a navonok.

V pilotnom ročníku bola agenda PR zadaná primátorom referentke Úseku komunikácie a marketingu a expertovi z OZ Utopia.

Problematika PR bola pre celý mestský úrad nová. Chýbajúce skúsenosti na začiatku aj obmedzené časové možnosti koordinátorov neumožnili komunikovať fungovanie PR **dovnútra úradu** tak, ako by bolo treba. Ukázalo sa to najmä v úlohách, pri ktorých bola potrebná širšia medziodborová súčinnosť. Nebolo vopred jasne vymedzené, kto má aké kompetencie a povinnosti, a zároveň neboli zamestnanci úradu dostatočne oboznámení s procesom PR. Problémom bolo aj pridanie novej pracovnej agendy k množstvu existujúcich pracovných úloh.

Informovaní o fungovaní PR by bolo pomohlo školenie pre zamestnancov, postupne však jednotliví pracovníci získavali skúsenosti, skúšali sa rôzne systémy spolupráce a súčinnosť vo vnútri MsÚ je už viac-menej bezproblémová.

Na druhej strane, **komunikácia navonok** prebehla nadštandardne a účinne, s veľkou obetavosťou a nasadením koordinátoriek. PR sa v pilotnom ročníku stal v meste skutočnou témou. Na prvom verejnom stretnutí bola zaznamenaná rekordná účasť 140 ľudí a výsledkom bolo, že vzniklo 6 tematických participatívnych komunit. Pravdepodobne to bolo nielen vďaka zapojeniu všetkých tradičných mediálnych kanálov (TV Trnava, tlačové správy, regionálne noviny, mestský festival Trnavský Rínek) a sociálnych sietí, kde primátor túto tému presadzoval veľmi aktívne, ale aj vďaka desiatkam osobných stretnutí koordinátorky procesu s rozličnými cieľovými skupinami, dobrovoľníkmi a organizáciami v meste.

“Ja som sa zdvihla a každému som to rozprávala. Osobne je vždy viacej, inak to ľudia berú len ako peniaze. PR ako proces vo svojej podstate totiž vytvára úplne inú skúsenosť a vzťahy so samosprávou. Keď samospráva inak komunikuje, keď je prístup iný, aj ľudia vnímajú, že to je niečo iné.” (Zuzana Jamborová, 1. koordinátorka procesu PR v Trnave)

Prvý rok bola účasť verejnosti najvyššia (v záverečnej hlasovacej fáze obyvatelia odovzdali až 1 225 fyz. hlasovacích lístkov a 1 100 online hlasov), dôvodom nižšej účasti v roku 2017 mohla byť skutočnosť, že sa stihla len online kampaň. V tom čase totiž pozícia koordinátora nebola obsadená a PR mala na starosti iná

zamestnankyňa popri svojej agende. Pokiaľ sú ľudské capacity, koordinátorky procesu uprednostňujú informovanie priamo medzi ľuďmi, základnými školami, seniorskými centrami a podobne.

Stále existujú určité špecifické cieľové skupiny, ktoré sa nedarí zapojiť dostatočne, ako napr. doteraz pasívni, neangažovaní občania (takí, ktorí doteraz neboli aktívni a neangažujú sa v rámci nejakej organizácie alebo jej aktivít).

Aj preto je pre koordinátorky výzvou hľadať a vytvárať taký mediálny propagačný obsah, ktorý by v komunikačnej stratégii vysvetlil nezapojenej verejnosti alebo iným subjektom hĺbku a zmysel PR procesu.

PR Trnava má aj svoju oficiálnu stránku **pr.trnava.sk**, kde sa návštevník v rámci obsahu dozvie aktuálne novinky, možnosti zapojenia sa v rámci rozbehnutého procesu a zároveň nájde široké spektrum informácií od opisu procesov, dokumentov až po archív projektov a procesov uplynulých ročníkov. Bohatý obsah sa aktualizuje aj na facebookovej stránke PR Trnava.

Samospráva šíri osvetu aj cez mestskú televíziu a tlačové správy, ktoré uverejňujú ďalšie regionálne médiá. Užitočnou sa stala aj propagácia na verejnom podujatí, napríklad na Trnavskom rínku.

Najúčinnejším spôsobom šírenia povedomia o PR sú pravdepodobne osobné skúsenosti účastníkov, ktorí o procese hovoria svojmu okoliu. Je to vďaka tomu, že najbezprostrednejší osobný zážitok s PR zažijú ľudia, ktorí si nájdu čas zúčastniť sa verejných stretnutiach participatívnych komunít.

Tvorba a predkladanie projektov:

Podľa schválených pravidiel PR v Trnave je pre občana podmienkou predloženia projektu min. 2x účasť na participatívnych tematických komunitách. V prípade Zadania je podmienkou predloženia návrhu okrem účasti na komunitách aj deklarované súhlasu a podpory obyvateľov (minimálne 20 podpisov).

Stretnutia participatívnych komunít

Participatívne komunity sú verejné stretnutia, tvoriace fórum otvorené všetkým, ktorí majú chuť v meste vymyslieť a zrealizovať niečo nové. V Trnave sa na základe podnetov zúčastnených ľudí a od nich odvodených tém stretávajú momentálne 4 tematické komunity; v minulosti to bolo až 6 participatívnych tematických komunít. Dané štyri tematické komunity sú nasledovné: *Sociálne témy*, *Verejný priestor a Zeleň*, *Kultúra* a *Rôzne*.

Stretnutia sa skutočňujú podvečer na mestskej radnici, zúčastňuje sa ich obvyčajne do 10, v prípade komunity Verejný priestor a zeleň až do 20 ľudí. Aktuálne sa realizujú od polovice februára do konca mája. Spolu sú 3 kolá – každá jedna komunita sa stretáva zhruba každý mesiac. Po každom kole stretnutí sa uverejňuje zápisnica a obyvatelia sú aktívne pozývaní (e-mailom a cez sociálne siete) k účasti na ďalšom kole. Ukázalo sa, že časový odstup medzi stretnutiami nie je na škodu, keďže obyvatelia nemusia byť v zhone a môžu mať čas na kvalitnejšiu prípravu a napísanie projektov aj popri osobných povinnostiach. V období medzi stretnutiami môžu účastníci rozpracovať svoje v diskusii predložené nápady do podoby návrhov na konkrétne nízkonákladové občianske projekty, alebo od roku 2018 aj na vysokorozpočtové zadania.

Na každé stretnutie participatívnej komunity koordinátorka pozýva aj príslušných vedúcich pracovníkov odborov mestského úradu. (napríklad komunity Sociálne témy sa zúčastňovala vedúca Odboru sociálneho). Účasť experta z úradu je prínosná pre navrhovateľov projektu, pretože získajú spätnú väzbu na svoj projekt a dozvedia sa, či ich návrh je alebo nie je realizovateľný.

(Tento malý detail, ktorý sa snaží zvýšiť šance zrealizovateľnosti projektových návrhov - je nesmierne významným výdobytkom procesu. Účasť experta z úradu bola zavedená až postupne, keď bol proces vysvetlený a pochopený vo vnútri úradu dostatočne.)

“Stále som mal pocit, že to sme my verzus oni. Obyvatelia vďaka PR zažívajú výnimočnú vec, že si sadneme na neutrálnej pôde a budeme sa baviť ako ľudia, ako sa veci dajú.”(člen komunity kultúra - Paľo Vančo)

Koordinátorky sa snažia, aby stretnutia participatívnych komunít prebiehali uvoľnene a neformálne, kde môžu zúčastnení slobodne vyjadriť svoj názor. Tieto stretnutia hodnotia účastníci ako veľmi príjemné a konštruktívne. Pre verejnosť aj úradníkov sú veľkým prínosom na viacerých úrovniach, ktoré si priblížime nižšie. Ešte predtým si skúsme zadefinovať, aké typy účastníkov navštevujú stretnutia participatívnych komunít.

Pri určitom zjednodušení možno účastníkov komunitných stretnutí PR Trnava kategorizovať do štyroch skupín:

1. účastníci, ktorí z nejakých dôvodov narušajú konštruktívnu dynamiku v skupine, napr. kladú prekážky, nepúšťajú druhých k slovu, nedodržia disciplínu a pod.
2. členovia stabilizovaných organizácií, ktorí hľadajú zdroj príjmu pre aktivity, ktorým sa väčšinou vo svojich občianskych združeniach a neziskových organizáciách už venujú.
3. ľudia, ktorí sa doteraz neangažovali a majú nápad, čo by bolo dobré urobiť, no nevedia si ešte prakticky predstaviť, čo všetko to obnáša
4. ľudia, ktorí zbadali pridanú hodnotu, potenciál a hĺbku v participatívnom procese ako takom a chcú sa doň zapájať, pretože je pre nich príslušným modelom zodpovedného mesta a zmysluplného života v meste.

Prínosy participatívnych komunít:

V takýchto pestrých kolektívoch, kde každý prichádza so svojimi špecifickými potrebami a motiváciami, sa facilitátorky a facilitátori snažia povzbudiť konštruktívnu dynamiku, ktorá rozvíja **vzájomné porozumenie a komunikačné zručnosti** každého jej účastníka. *“Každé mesto má skupinky, ktoré sa vyžívajú, že chodia na odbory, zastupiteľstvá a riešia veci, ktoré nie sú riešiteľné a ich návrhy sú nezmyselné. Keďže sme ale mali skvelého facilitátora, ktorý vedel pracovať tak, že ich neurazí a neodídu, dal im taký priestor, že sa cítili vypočutí a na ďalšie stretnutie už možno neprišli... Myslím, že každá samospráva by mohla spolupracovať aspoň s 2 profesionálnymi facilitátormi, ktorí budú riešiť nielen konflikty participatívneho rozpočtu, ale všetky problémy samosprávy.”* (Zuzana Jamborová, prvá koordinátorka PR v Trnave)

Facilitácia vie zabrániť mocenským sklonom účastníkov aj konfliktom a budovať konštruktívnu atmosféru, ktorá je schopná priniesť dobré výsledky. Postupom času sa môže stať, že nielen facilitátor, ale aj skupina vie usmerniť a prinajhoršom aj vylúčiť nekonštruktívneho účastníka. *“Nevadí, trocha napätia – aj to je ten potenciál, ľudia sa ovplyvňujú, spoznávajú, učia sa rozprávať, učia sa to v skupine, prezentujú v skupine a učia sa komunikovať v kolektíve. Veľa som sa naučil o komunikácii v kolektíve. Ak človek chcel, mohol sa v tom učiť zdokonaľovať,”* hovorí Paľo Vančo (účastník komunity Kultúra a predkladateľ projektov Deti píšu deťom príbehy) a dodáva: *“keď sa väčšia skupina ľudí stretáva a nedávajú tomu egá, ale snažia sa zveľaďovať tú myšlienku. Keď sa ľudia naučia diskutovať, spoznávať, zaujímať o seba a posudzovať hodnotu svojich projektových návrhov nie v zmysle, toto je môj projekt a poďme ho robiť, ale toto je nápad na projekt a možno by mohol byť dobrý, poďme sa o tom spoločne baviť. Do tohoto som sa chcel zapojiť, do takéhoto procesu. Lebo som vedel, že aj ja mám ego a chcel som skúsiť, ako sa na tom dá pracovať.”*

Konstruktívne naladenie **účastníkov**, ktorí aktívne počúvajú starosti a nápady svojich spoluobčanov prispieva k tomu, že si ľudia vedia sami **poradiť a dokonca aj pomôcť**. Aj v Trnave si zažili, že nápad jedného človeka zrazu môže pritiahnuť záujem ďalších a práve tak vzniká vzťah ľudí k svojmu mestu. *“Toto je živá vec, vstupuje do toho veľa ľudí, každý má možnosť to kreovať a môže z toho vzniknúť niečo, čo bude úplne jedinečné. Mne ľudia takto prispievali k projektu. Zaujímali sa, pomáhali, účastníčka komunity dohodla prerozprávania profesionálnymi hercami, ďalšia gramatické redigovanie príbehov. Ľudia komunikovali presne tak, ako som to očakával, keď sa im niečo nepáčilo navrhli, zmeniť toto, tamto, všetko tam fungovalo.”* (Pavol Vančo, komunita Kultúra)

Už len vyslovenie svojho nápadu za účasti odborníkov môže **iniciovať akciu zo strany úradu**. Niektorí ľudia prichádzajú s návrhmi, ktoré sa týkali skôr nápravy existujúceho stavu, než by boli inovatívnym projektom a vyriešili sa ešte predtým, ako išli do procesu. *“Niektorí sa ozvali, kvôli kúsku mestského pozemku, kde parkovali autá a behom 2 týždňov samospráva osadila kvety a ošetrili to.”* Rovnakej situácii zodpovedá aj iný príklad: *“Nakoľko na sociálnu komunitu chodila vedúca odboru, ona vedela povedať, toto nemusíme riešiť tu, ale vyriešime to v rámci projektu, ktorý už realizuje iný subjekt. Nie vždy išlo o peniaze – v niektorých prípadoch stačila komunikácia, napísala sa žiadosť a už to išlo.* (Zuzana Jamborová, 1. koordinátorka PR v Trnave)

Vysloviť svoj nápad alebo získať spätnú väzbu k svojmu nápadu môže obyvateľom umožniť aj **porozumenie príčinám, prečo samospráva nemá dosah na všetko, čo by ľudia chceli**. *“Mladý muž, ktorý sa chodieval otužovať ku splavu, sa opýtal, prečo tam mesto nepostaví altánok a lavičky. Vďaka tomu, že prišiel na stretnutie k participatívnej rozpočtu, sa dozvedel, že do určitej vzdialenosti od brehu nie sú stavby povolené, a navyše, že tento pozemok ani nepatrí mestu. Namiesto toho, aby mal priestor sa rozčuľovať, prečo niekde niečo chýba, dostal relevantnú informáciu a tieto objektívne príčiny akceptoval.”* (Veronika Majtánová, úsek komunikácie MsÚ)

Vyskytli sa aj **zábery**, ktoré sa ukázali byť **príliš náročné** a obyvatelia samotní časom zistili, že nemajú na podieľanie sa na takom projekte dostatok síl. Príkladom môže byť projektový zámer mladého manželského páru na revitalizáciu sídliska, kde žili. Počas komunitných stretnutí sa postupne ukázalo, že pozemky nepatrili mestu, ale i trom iným subjektom. Samospráva vyvinula nadštandardné úsilie, aby vlastníkov kontaktovala a jednala s nimi o podmienkach spolupráce, nakoniec sa však manželia, ktorí projekt podávali, odsťahovali a od zámeru ustúpili. Iným príkladom bola pani, ktorá sa chcela venovať detskej pedagogike, ale napokon zistila, že vyučovanie, ktoré si naplánovala, bude nad jej časové možnosti a sily a od projektu na poslednú chvíľu upustila.

Občianske návrhy prinášajú úradu aj obyvateľom veľa neštandardných výziev. Problematické oblasti sú vždy zvažované individuálne. Napríklad v prípade, že treba k navrhovanému projektu získať aj názor verejnosti, ktorá môže byť projektom istým spôsobom zasiahnutá. Riešia sa tiež vlastnícke vzťahy, účasť podnikateľských subjektov v realizácii, honoráre a odmeny pre ľudí realizujúcich projekt, starostlivosť o zadovážený inventár po realizácii projektu a jeho prípadné zaradenie do majetku mesta, účtovné dokladovanie rôznych typov výdavkov a podobne.

Aj v týchto rozmanitých oblastiach sa úradníci snažia byť pre obyvateľov partnerom a dať im návod, ako by sa veci dali zrealizovať. Ak je z perspektívy úradu projekt nerealizovateľný, toto rozhodnutie musí byť dostatočne zdôvodnené.

Bez ohľadu na to, či budú nápady účastníkov komunit nakoniec realizované alebo nie, niektorí za ich najväčšiu pridanú hodnotu považujú samotný ľudský faktor. *“Možno sa niektorí sťažujú, prečo treba ísť na 3 stretnutia?! Myslím si, že stretávanie je dôležité, lebo tam človek nadväzuje kontakty a predstavuje projekt a niekto mu dá spätnú väzbu a poradí... Na komunitách si viem nabráť veľmi cenné znalosti a skúsenosti. Proces má hodnotu, aj keby môj nápad nie je podporený. Ľudia sa začínajú spoznávať a zaujímať sa o seba.”* (Paľo Vančo, komunita Kultúra)

“Najväčší zážitok na komunitách je, keď ľudia sami si vedia pomôcť a poradiť. Môžu vzniknúť veci, ktoré ani neskonia v realizácii, no ľudia odchádzajú s úsmevom na tvári aj keby sa veľa v ich potrebe neudialo. Niektorí začnú ďalej tvoriť niečo spolu, alebo si poradia iné granty.” (Zuzana Jamborová, 1. koordinátorka PR v Trnave)

Od komunit k projektovým dokumentáciám

Po 3. kole stretnutí participatívnych komunit sa zrodia **finálne projektové dokumentácie** postupujúce do 3. fázy PR – **verejnej prezentácie projektových návrhov** a následne do **verejného rozhodovania**.

Súčasne sa ukončí práca na projektových dokumentáciách pre Zadania – kapitálových investíciách (do 50 000€), ktoré navrhujú obyvatelia, ale vyžadujú odbornú prípravu zo strany mesta.

Hodnotenie projektov a rozhodovanie:

Finálne projekty a zadania, ktoré sa zrodili a rozvíjali v participatívnych komunitách sa predstavia verejnosti. Služi na to **verejná prezentácia**, ktorá sa koná na jeseň v zasadacej miestnosti zastupiteľstva. Každý koordinátor má päť minút na to, aby svoj projekt predstavil. Všetky návrhy tu možno verejne prediskutovať a navrhnúť v rámci nich posledné zmeny. V roku 2017 verejné stretnutie prenášali aj naživo cez live stream na Facebooku, na ktorý sa pripojilo viac než 3 300 divákov.

Po prezentácii nasledovalo **verejné rozhodovanie**. Konečné poradie Projektov býva výsledkom troch foriem rozhodovania - fyzického hlasovania, internetového hlasovania a deliberácie (verejného zvažovania). Každá zložka má inú váhu, ktorá sa v priebehu rokov menila. V prípade Zadaní od roku 2018 sú rozhodujúce len 2 formy hlasovania: fyzické hlasovanie a internetové hlasovanie, oboje s váhou 50 percent.

Rozhodovanie pre Projekty.

Fyzické a online hlasovanie je **kvantitatívnou formou rozhodovania**, verejné zvažovanie je **kvalitatívnou formou**.

Hlasovanie trvá zhruba 10 dní. Hlasovať môže každý, kto má trvalý alebo prechodný pobyt v Trnave a vek nad 15 rokov. Po vyplnení osobných údajov hlasujúci môžu označiť minimálne štyri a maximálne šesť projektov, ktorým chcú dať svoj hlas. (negatívne hlasy v Trnave, nariadenie od niektorých poľských samospráv nie sú).

Internetová forma hlasovania mala v roku 2016 v celkovom procese výberu víťazných projektov váhu 10% a v roku 2017 20%. Dôvodom nízkeho podielu bola jednak absencia systému, ktorý by garantoval autentifikáciu online hlasovania (1 obyvateľ Trnavy = 1 hlas), ale aj fakt, že vyplnenie online formulára bolo v porovnaní s fyzickým hlasovaním považované za menej časovo náročné a dalo sa uskutočniť v priebehu pár minút v pohodlí domova. **V roku 2018 sa zvýšila ich váha na 40%.** Dôvodom zvýšenia bolo, aby bolo hlasovanie pre obyvateľov viac motivačné a nízkoprahové, teda aby stimulovalo obyvateľky a obyvateľov k väčšej účasti v hlasovaní rýchlo a z domu.

Fyzická forma hlasovania sa deje vhadzovaním lístkov do hlasovacích urien na jednom z trinástich zberných miest v rámci mesta. Ich distribúciu a kontrolu majú na zodpovednosť koordinátorky PR. Rovnako bola možnosť vyzdvihnúť si ďalšie hlasovacie lístky na vybraných zberných miestach. Táto forma hlasovania má v celkovom procese **od roku 2016 stabilnú váhu 40%**. V rokoch 2016 a 2017 malo fyzické hlasovanie svojou väčšou váhou oproti internetovému stimulovať a odmeňovať obyvateľov, ktorí vynaložili viac pozornosti, času a energie návšteve zberných miest a teda predpokladane aj zvažovaniu svojich hlasov. Od roku 2018 slúži fyzická forma hlasovania najmä na pokrytie ľudí, ktorí nemajú možnosť hlasovať online. Pokiaľ sa podarí zabezpečiť digitálnu autentifikáciu hlasov, do budúcnosti možno očakávať, že váha fyzického hlasovania bude ustupovať online hlasovaniu.?

Tretia zložka rozhodovania je Verejné zvažovanie. Deliberatívnu povahou nadväzuje na komunitne a kvalitatívne orientovaný proces predchádzajúcej etapy - stretnutiam participatívnych komunit. Zmyslom deliberácie je umožniť účastníkom porozumieť potrebám ostatných ľudí rovnako, ako svojim vlastným a umožniť im rozmýšľať, ako budovať lepšie a inkluzívnejšie mesto nielen pre nich samých, ale pre každého. Tento princíp sa využíva aj na **verejnom zvažovaní**. Toto verejné stretnutie je náročným, ale jedinečným procesom. V rámci stretnutia predkladatelia navzájom svoje projekty bodujú v tzv “mäkkom hlasovaní”, pričom si najprv sami konsenzom určia kritériá, podľa ktorých budú hodnotiť. Pod vedením facilitátora, ktorý debatu usmerňuje, v Trnave dospejú k spoločnému posúdeniu potreby a kvality jednotlivých projektov.

Od koordinátorov projektov prichádza spätná väzba, ktorá napovedá, že si verejné zvažovanie ako súčasť procesu veľmi cenia: *“Deliberácia je fajnová vec, ktorú odporúčam každému zažiť.”* (Pavol Vančo). Pre niektorých koordinátorov je však príliš dlhá a náročná, najmä ak sa takého náročného stretnutia musia zúčastniť po dlhom dni v práci a sú naň málo pripravení. Verejné zvažovanie od účastníkov vyžaduje, aby poznali všetky projekty do hĺbky a zodpovedne zvážili ich kvalitu a hodnoty, ktoré môžu priniesť. Pre koordinátorky procesu je preto vždy výzvou nastavenie formátu zvažovania tak, aby bol čo najzrozumiteľnejší a najplynulejší, nebol únavný a zároveň aby počas prípravných stretnutí koordinátorom projektov dostatočne vysvetlili, aký zodpovedný proces ich čaká a ako sa naň treba pripraviť. Deliberácia je považovaná za vyvrcholenie participatívnych procesov, keďže ide o spoločné rozhodovanie o spoločných verejných zdrojoch.

V roku 2016 malo Verejné zvažovanie **50% podiel** na finálnom výsledku, v roku **2017 40 %** a **od roku 2018 20%**. Dôvodom postupného znižovania deliberácie bola jednak snaha koordinátorov procesu dať väčší dôraz na výsledok širokej verejnosti, povzbudiť k väčšej účasti v hlasovaní a umlčať námietky ľudí, ktorí, keďže sa ho nikdy nezúčastnili, zvažovanie dezinterpretovali ako privilegované rozhodovanie úzkej skupiny ľudí o väčšine.

Fyzického a internetového hlasovania sa každoročne zúčastňuje cca 2300 ľudí, čo je zhruba 2,5% Trnavy, ktorá môže rozhodovať o maximálne 0,5% rozpočtu (200 000 €). Ľudia zapojení do PR by si pritom želali väčšiu účasť verejnosti, a hlavne záujem verejnosti o ich projekty, viac spätnej väzby, väčšie porozumenie a spoluprácu na projektoch, ktoré robia pre všetkých. Samotný formát hlasovania je dostupný každému, umožňuje rozhodovať kvantite ľudí. Úlohou koordinátoriek procesu je hľadať spôsoby, ako vzdelávať ľudí k porozumeniu, že hlasovanie nie je súťaž, ale zodpovedný výber. Preto je výzvou nájsť spôsob ako komunikovať jednak samotné projekty a jednak dôvody, kvôli ktorým zodpovedné hlasovanie verejnosti má svoj význam.

“Ked sa spustilo fyzické hlasovanie, niektorí koordinátori sa postavili do role biznis života. Rozdávali hlasovacie lístky, prezentovali a propagovali iba svoj projekt, pretože chceli byť najlepší a veľmi chceli vyhrať. Rád by som, aby predkladatelia pochopili, že toto není súťaž. Ide o to, aby sa robilo to, čo ľudia najviac potrebujú. Aj toto je komunikačná výzva.” (Paľo Vančo, komunita Kultúra)

Realizácia:

Oficiálne vyhlásenie výsledkov pre Projekty a Zadania sa uskutočňuje na konci kalendárneho roka a realizácia projektov a zadaní môže začať nasledujúci kalendárny rok, hneď po tom, ako zastupiteľstvo schváli rozpočet.

Projekty sa financujú a realizujú buď prostredníctvom odborov MsÚ, alebo cez občianske združenia a NGO, ktoré financie získajú formou dotácie. Realizátor je určený podľa typu projektu - ak je predkladateľom projektu fyzická osoba, ktorá nemá občianske združenie, finančnú realizáciu zabezpečí po dohode úrad. Príkladom projektu, ktorý realizoval MsÚ bolo **osadenie lavičiek** v parku a projekt **Šachové stoly a jóga v parku**. Šachové stoly obstaral a osadil MsÚ, zaobstaral tiež pomôcky pre cvičenie jógy.

Občianske združenia majú vo svojej rézii celú agendu projektu a musia projekt zrealizovať a vydokladovať do konca kalendárneho roka a v prípade, že sa projekt nerealizuje, vrátia peniaze mestu.

Pokiaľ je výstupom projektu nejaká trvalá intervencia vo verejnom priestore (napr. mobiliár), po realizácii sa zveruje do majetku mesta, v prípade dočasných intervencií (keď sa niečo zrealizuje dočasne) je správcom OZ. Realizácia projektov na súkromných pozemkoch nie je možná.

Niektoré projekty realizované cez OZ môžu využiť svoj potenciál a spojiť ľudí pre spoločnú vec. Môžu vytvoriť priestor pre vzájomnú komunikáciu a pomoc obyvateľov a dobrovoľníkov v meste.

Projekt **“Deti píšú deťom príbehy”** dokázal obsiahnuť celú agendu vzniku a vydania audiovizuálneho diela – CD a Knihy rozprávok, ktoré napíšu a narozprávajú deti pre iné deti. Do realizácie sa zapojili desiatky až stovky ľudí. Znamenalo to veľa vzájomnej pomoci a prevažne dobrovoľníckej práce najrozmanitejších profesií, od zvukára, skladateľa hudby, štúdia, hercov, detí, učiteľov, rodičov po ekonómku a taktiež činnosti viažúce sa na autorské práva, lysovanie cd a vydávanie knihy.

Na druhej strane niektoré projekty aj pri dobrej snahe spojiť ľudí narazili na nečakané komplikácie a odpor. Proti projektu **detského ihriska** sa zmobilizovala petícia. Obyvatelia sa báli, že projekt nebude využívaný deťmi, ale bezdomovcami a bol zastavený.

Iný projekt zrealizoval **Graffity jam** na múre na jednom sídlisku a pobúril pritom obyvateľov tým, že ich akcia nečakane prekvapila. Problém ale nevznikol z neochoty realizátorov projektu zapojiť obyvateľov, ale zo samotnej povahy akcie. Graffity jam znamená, že graffity vzniká za pochodu v daný moment a umelci nemajú vopred pripravené čo vznikne, teda to nemôžu vopred obyvateľom ukázať. Neskôr v evaluácii projektu si realizátori uvedomili, že hoci nemohli ukázať čo namaľujú, mohli aspoň o akcii vopred informovať napr. pozvánkami na vchodoch na sídliskovú susedskú akciu a tak aspoň minimalizovať–prekvapenie verejnosti z neohlásenej akcie.

Občianske projekty sú inovatívne návrhy, ktoré častokrát ponúkajú možnosti zapojiť obyvateľov do udalostí, kde sa môžu porozprávať, spoznať a nájsť pridanú hodnotu.

Od roku 2016 sa zrealizovalo už 24 rozmanitých projektov v rôznych sociálnych oblastiach, volali sa napríklad: Ekošatník, Chlieb pre ľudí bez domova, Škola života v komunitnom priestore, Zaži trnavské remeslá, Celý svet ako na dlani (geografická učebňa), Poradenstvo a sprevádzanie rodín v ťažkej životnej situácii, Tančiareň pre seniorov, Sídľiskový kontajner na separáciu bioodpadu.

Aj v prípade vysokorozpočtových Zadaní (rozvojové investície, ktoré realizuje úrad) sa koordinátorky PR snažia spolupracovať s verejnosťou aktívne.

1. Zadanie **Mobilná aplikácia**, ktorej ambíciou je sprevádzať turistov po Trnave, realizuje *príspevková org. cestovného ruchu a tá zároveň úzko spolupracuje s autormi zadania*.
2. Zadanie **prírodnej záhrady na materskej škole** realizuje materská škola, má už hotovú projektovú dokumentáciu a v spolupráci s navrhovateľmi doladzuje detaily.
3. Zadanie vybudovania miesta na **zastavenie áut pre bezpečné vyloženie detí pri škole v Modranke** narazilo na legislatívne obmedzenia, preto nie je možné ho zrealizovať. . Aj to je súčasť práce sa snažia koordinátorky PR verejnosti komunikovať.

Evaluácia:

Participatívny rozpočet v Trnave je pomerne mladý proces. Vďaka ľuďom, ktorí na ňom na pravidelnej báze pracujú už 4 roky sa ho podarilo stabilizovať, pričom sa ho snažia krôčik za krôčikom vylepšiť.

V ktorých oblastiach vidia koordinátori potrebu zlepšenia?

Podľa primátora by jednou z perspektívnych oblastí bolo šírenie osvetu a informácií o samotnom mechanizme PR medzi mládež, na úroveň základných a stredných škôl.

Koordinátorky si uvedomujú, že bežným obyvateľom je tento proces stále príliš vzdialený. Nejedná sa o celospoločenskú tému, ktorá by bola masová a širokospektrálna, všeobecné povedomie je stále nízke. Účasť ľudí v hlasovaní je stabilizovaná na cca 2 300 ľudí, ale všetci si želajú, aby sa zvyšovala. *“Myslím si, že väčšina ľudí, hoci propagácia kvalitne beží, nevie že PR vôbec je, ale o x rokov budeme úplne inde a ak by sme to nerobili, nikdy by sme sa tam nedostali.”* hovorí o tomto behu na dlhé trate rvedúca Úseku komunikácie a marketingu Veronika Majtánová

Ľudia by si taktiež priali zvýšenie prostriedkov na rozsah participácie v meste.

Na participatívne projekty sa zatiaľ vyčleňujú len mestské zdroje, ale podľa primátora by časom doňho mohli prispievať aj iné subjekty a inštitúcie. Značný limit predstavuje podľa primátora aj fakt, že kým bude participácia len na úrovni samosprávy, nebude možné ovplyvniť širšie politické témy, ktoré samosprávu síce presahujú, ale dotýkajú sa všetkých obyvateľov. Veľká výzva participácie je podľa neho aj potreba zohľadňovať špecifiká a naučiť sa efektívne pracovať so sociálne znevýhodnenými ľuďmi, ktorí väčšinou nie sú schopní vnímať svet v takej zložitosti, aby vedeli prijať svoje práva a povinnosti a mať za seba zodpovednosť.

Z hľadiska dôrazu na témy spojené so sociálnou inklúziou alebo redistributívnou spravodlivosťou mechanizmus PR v Trnave zatiaľ nebol podnietený klásť špeciálny ohľad na najviac znevýhodnené sociálne skupiny. Systematická dotazníková technika zberu spätnej väzby od zapojených aj širokej verejnosti s cieľom flexibilne optimalizovať procesy zatiaľ v Trnave tiež chýba.

Spätnú väzbu zbierajú koordinátorky k procesu interne a priebežne, sú jej otvorené a rady tieto pripomienky zapracujú. Z momentálnej situácie a spätnej väzby, získanej osobnými rozhovormi vyplýva, že

kvôli byrokratickým obštrukciám nie je pre ľudí jednoduché pripravovať a realizovať projekt participatívneho rozpočtu. Časom sa možno v Trnave otvorí diskusia, ako zmierniť byrokratické zaťaženie aspoň v prípade niektorých projektov a zvýšiť tak dôveru medzi obyvateľmi a ich úradom. Koordinátorky sú si vedomé aj časových a energetických nárokov procesu, ktoré komplikujú možnosti zapojenia ľudí, ktorí sú príliš zaneprázdnení. Niektorí považujú za náročnú aj povinnosť absolvovať komunitné stretnutia, ale v tomto prípade je podľa koordinátoriek komunitné stretávanie nezastupiteľné inou formou komunikácie, keďže sprostredkúva vzájomné pochopenie medzi občanmi a úradom.

Participácia v Trnave je dynamický proces. Má dobré predpoklady zostať flexibilná a postupne tak tematizovať a zapracovávať výzvy, ktorým čelí. Dobrou základňou je exekutíva, ktorá do procesu a obsahu nezasahuje, ale poskytuje mu podporu.

Koordinátorky procesu aj primátor dúfajú, že participácia ľuďom umožňuje “získať viac moci” (empower) a mení ich dôveru k mestu. Účastníci to potvrdzujú a participáciu si cenia. Už dnes možno konštatovať, že pre angažovanú verejnosť sa stala participácia neoddeliteľnou súčasťou ich verejného života a pridanou hodnotu aktívneho života v meste.

Niektorým obyvateľom dokonca pomáha snívaj o lepšom svete, v ktorom má každý z nás legitímny vplyv na verejný život a presadzovanie verejného záujmu. *“Skúsme sa na všetko, čo sa v PR deje pozrieť z poschodia vyššie, nie svojho mozgu, tela a očí, ale pozrime sa, čo sa tu vlastne deje. Uvedomme si, ako sa čas niekedy relatívne veľmi dlho vlečie, alebo inokedy rýchlo letí. Uvedomme si, že pred 30 rokmi nebolo možné absolútne nič a teraz, aký skok tu je?! Úplne iná forma vzťahu s mestom. Ako skupina máme oveľa väčší potenciál zmeniť veci o ktorých snívame. Nie len snívaj, ale zistiť, ako to je možné, priložiť ruku k dielu a skúsiť či sa to dá. A tu sa to dá!”* (Pavol Vančo, komunita Kultúra, autor projektu Deti píše deťom príbehy)